

Ələşraf Niftiyev Masallı rayonunun ən dəyərli ziyalılardan və ən görkəmli ictimai-siyasi xadimlərindən biridir. Onu lap yaşlıqdan tanıyıram. Mənim böyük qardaşım Abutalıb Sadiqovla orta məktəbdə eyni sınıfa oxumuş və çox yaxın dost olmuşam. Əslində, onların dostluğunun əsas səbəblərindən biri də hər ikisinin bədii musiqi yaradıcılığı qabiliyyətlərinə malik olmaları idi. Hələ məktəb illərində Abutalıb yaxşı qurmon ifaçısı, Ələşraf isə mələhətli səsə və zərb alətlərində maharətli ifa etmək qabiliyyətinə malik idilər. Yaxşı yadındadır, rayon mədəniyyət evində konsertlərdə onların ifaları həmişə surətki alışıqlarla qarşılanırdı. Ələşraf o vaxtların ən məşhur müğənnisi Qulu Əsgərovun mahnılarını çox yaxşı oxuyurdu. Hətta Ələşrafın valideynləri bu barədə Qulu Əsgərova məktubla yazmış və onun mahnılarını sevsə-sevə oxuduğunu bildirmişlər.

Rayonda danışırdılar ki, Qulu Əsgərov bu yeni-etməni Bakıya dəvət etmiş, onun məşhur müğənni kimi formalaşmasına köməklik göstərəcəyini bildirmişdir. Lakin ailənin maddi imkanlarının zəif olması, Ələşrafın səsinin yaş dövrünə görə dəyişməsi onların bu arzularının reallaşmasına mane olmuşdur. Ancaq yaradıcılıq qabiliyyəti bu gəncin başqa istiqamətlərdəki inkişafına dinamik təsir etdi. O, əvvəlcə rus dili müəllimi kimi fəaliyyət göstərdi. Sonra isə ÜLKGİ-nin xətti ilə yüksək vəzifələrdə çalışdı. Nəhayət, Ələşraf Niftiyev uzun illər rayon rəhbərlərindən biri kimi öz fəaliyyəti ilə dərin nüfuz qazanan ziyalılarımızdan oldu. Son onilliklərdə rayonumuzun bütün mötəbər məclislərində, müxtəlif tədbirlərdə onun yüksək səviyyəli çıxışlarının şahidi olmuşam. O, həmişə bütün çıxışlarında yetişən nəslin təhsili, tərbiyəsi, peşələrə yiyələnməsi, əxlaqi-mənəvi cəhətdən formalaşdırılması ilə bağlı elmi, pedaqoji, psixoloji, sosioloji, fizioloji cəhətdən əsaslandırılmış fikirləri ilə yüksək ziyallıq mövqeyi nümayiş etdirmişdir. Onun çıxışlarını rayona gələn bütün ictimai-siyasi xadimlər, millət vəkili, xarici qonaqlar, mədəniyyət-incəsənət xadimləri, təhsil işçiləri, görkəmli maarifçilər yüksək qiymətləndirmişlər. Ələşraf Niftiyevin ictimai-siyasi fəaliyyəti dövründə yazdığı kitablar, məqalələr, oçerklər, verdiyi müsahibələr onun bir sıra bədii yaradıcılıq qabiliyyətlərinə məxsus olduğunu bir daha sübut etmiş olur. Fikrimizcə, onun ayırı-ayrı illərdəki müxtəlif xarakterli spontan nitqləri (spontan nitq-bədəhatən söylənilən, hazırlaşmadan və qəfil söylənilən nitqə deyilir.-F.S.) toplanılaraq çap olunsa idi, onun indiki kitablarının sayı-hesabı olmazdı. Ne yaxşı ki, publisist düşündürən problemlərlə bağlı az da olsa kitablar yazaraq çap etmişdir. Hansı ki, həmin kitablar gənc nəslin hərtərəfli inkişafını təmin etmək baxımından mühüm əhəmiyyətə malikdir. Mən yetişən nəslin hərtərəfli inkişafının təmin edilməsi ifadəsini təsadüfən işlətmədim. Yazarın bütün əsərlərində cəmiyyətimizi nəzərə alan, eləcə də millətimizin, xalqımızın, dövlətimizin inkişafı namına görülməli işlər - "Dastanlara döndəydi hər kəsin ömür yolu"ndan bəhs edən ideyaları, müddəaları, konkret faktları, şəxsi mülahizələri, dəyərli mühakimələri, faydalı və səmərəli təklifləri nəzərdən keçirdikdən sonra belə bir fikri irəli sürdüm. Elə mənə ön söz yazmaq üçün təqdim etdim "Dastanlara döndəydi hər kəsin ömür yolu" kitabının da əsas qayəsi gənc nəslin hərtərəfli inkişafını özündə ehtiva edən dəyərli fikirlər toplusundan ibarətdir. Kitabın "Yaşam tərzimə vacib giriş" adlanan birinci bölməsində müəllif haqlı olaraq yetişən nəslin hərtərəfli inkişafı üçün nümunə sayıla biləcək fikirlərini Müzəffər Qələbizin fonunda vermmişdir. Belə yazıma isə kitabada edilən məsələlərin hər birinin aktuallığını artırmış olur. Çünki Vətən müharibəsindəki Qələbizin fonunda səslənən fikirlər hər kəsin üyündən xəbər verir. Başqa sözlə desək, bu gün dərc olunan hər hansı bir kitabda Müzəffər Qələbizə bağlı qururverici fikirlərin olması oxucuların sevinirdi, digər bir qisim oxucuların təskinlik tapmasına səbəb olur. Məsələn, Masallıya başçılıq etmiş tapırma intiqam və Nurlan qardaşlarının I və II Qarabağ müharibələrində fədakarlıq göstərək şəhidlik zirvəsinə yüksəlmələri əsl vətənpərvərlik nümunəsi və əsl təbiiyyəti örnəklərindən hesab olunur. Bu, təbiiyyəti misalları və ənənələri yaradılmasının əsası təşkil edir. Fikrimizcə, təbiiyyəti ənənələrinin yaranmasına zəruri etiyac duylur. Ona görə ki, keçmiş Sovetlər İttifaqı dövründə əxlaqi-siyasi və ideologiyası kimi təbliğ etmişlər. Məhz buna görə də müstəqillik illərində milli təbiiyyəti ənənələri yaratmaq bir o qədər də asan iş deyil. Türk dünyasının zəngin təbiiyyəti ənənələri vardır. Xüsusilə, hərbi-vətənpərvərlik, yurdseverlik, torpağı yad nəzarətdən qorumaq hissi, Vətən uğrunda canını fəda edərək şəhidlik zirvəsinə yüksəlməyi bacarmaq, əxlaq normaları əsl təbiiyyəti ənənələri kimi bu gün də mövcud olaraq qalır, yaşayır, güman ki, əsrlər boyunca yaşayacaqdır. Anadolı türklərinin təbiiyyəti qaydalarından birində deyilir ki, oğlan övladının on səkkiz yaş tamam olana kimi, onun şərifinə məclis qurur və onun başına xına yaxılır. Oğlana bildirilir ki, səni Vətən yolunda qurbanlıq hesab edərək əsgərliyə göndəririk.

Mən "Pedaqogika" adlı dars vəsaitinə həmin təbiiyyəti ənənəsinə dair bir mənzum hekayə daxil etmişəm. Hansı ki, həmin hekayəni əvvəlcə Xalq şairi, professor Bəxtiyar Vahabzadəyə, sonra isə Xalq şairi Zeynalın Xaqabəyə göstərdim. Onlar əl gəzdilər bəyənədikdən sonra həmin mənzum hekayəni dars vəsaitinə daxil etdilər. Tanınmış nasir Ə.Niftiyevin yazdığı-publisist kimi qələmə aldığı "Dastanlara döndəydi hər kəsin ömür yolu" kitabındakı təbiiyyəti söhbətlərə, əxlaqi-mənəvi dəyərlərə, vətənpərvərliyə, ailə-övlad təbiiyyəsinə dair fikirlərə mənzum hekayədəki fikirlər həmahəng səsləndiyi üçün həmin əsəri ön sözə daxil etməyi məqsəduyğun hesab etdim. Ona görə ki, Ələşraf müəllimin ailə-övlad təbiiyyəti ilə bağlı işlətdiyi heyət hadisələrinin fəvqülad bu mənzuməni nəzərdən keçirməyi əhəmiyyəti böyükdür:

“Ələşraf müəllim çoxluq tərəfindən qəbul olunan, yüksək etikalı və erudisiyalı alicənab bir şəxsiyyət və ağısaqqaldır”

DASTANLARA DÖNDƏYDİ HƏR KƏSİN ÖMÜR YOLU

...Türk xatunu xına yaxdı övladının başına, Çünki oğlu yetişmişdi tam on səkkiz yaşına. Cavan oğul əsgər getdi Vətəni qorumağa, Vətəninin haqqı vardı bunı ondan ummağa. Dastanlara döndəydi hər kəsin ömür yolu, Cavan əsgər həzrəti sənərdə vuruşmağa, ...Yaradıldı türk əsgəri Vətəninin yolunda, Artıq neçə güllə vardı qafasında, qolunda, Yarallılar inləyirdi həm sağında, solunda, Şəhid oldu türk əsgəri Vətəninin yolunda. Məktub gəldi annəsinə: - Şəhid övladın, İyi övlad böyülməsən, başın sağ olsun, qadın! Türk qadını ağıllam, saçlarını yoldadı, Böyük qürur hissi ilə, iftixarla söylədi: - Türk xatunu xına yaxar qurbanlıq qoyunlara, Ululardan nəsihəttək verilməmişdir onlara. Mənim oğlum yetişəndə tam 18 yaşına, Ona görə xına yaxdı övladımın başına. Qurban dedim övladım məmləkətin torpağına, daşına, Şəhidlərin ruhu dınar, həp söyləyər, Hayıqlaraq, haayıqlaraq belə dəyər: -Doğuldugum, gömüldüyüm An! Torpaq! Torpaq! Xına Torpaq! Xına Torpaq! Əgər uğrunda ölen varsa, Vətəndir!!!

İgidlik, cəsarət və təbiiyyəti ənənələrinə həsr olunmuş bu mənzum hekayədən bir daha aydın olur ki, hər bir ailə başçısı, əsl valideynlər öz övladlarını Vətən naminə döyülməyi bacaran, torpağını yad ünsürlərdən qorumaq üçün daima hazır olan, dövlətine və millətinə dərin məhəbbət bəsləməyi özünün müqəddəs borcu hesab edən insanlar kimi təbiiyyəti etməlidir. Məhz belə olduğu halda, təbiiyyəti ənənələrinin yaranmasına bütün ailələrdə imkanlar genişləndirilməlidir. Belə olarsa, gələcəkdə Ələşraf Niftiyevin Müzəffər Qələbizin fonunda qələmə aldığı bütün yazılarında ailə və övlad təbiiyyəti ilə bağlı giley-güzar etmək üçün səbəblər olmayacaqdır. Kitabın müəllifi haqlı olaraq ikinci bölmədə təhsil, bilik, intellekt amillərindən bəhs edir və kamil insan "necə olmalıdır?" sualına cavab verməyə çalışır. Əslində, təhsilsiz insan susuz dəyirmanı

bənəyir. Bütün dövrlərdə insanların təhsil, savad almasına zəruri etiyac duyulur. Ə.Niftiyev bu kitabda təhsilin, maariflənmənin əhəmiyyətindən danışarkən bir sıra praktik nümunələrə, əllə təcrübəsinə, hətta müşahidə etdiyi real faktlara müraciət edir. Müəllifin təlim-tərbiyyəyə belə yanaşması oxucuya yaxşı təsir bağışlayır. Çünki insanın qazandıqı biliklər ona ən zəruri məlumatı bacarıqları aşılayır. İnsan məhz bu zaman intellektual səviyyə qazanmış olur. Bəzən insanlar biliklərin yalnız müəllimlər tərəfindən qazanmaq lazım olduğunu zəruri hal kimi irəli sürürlər. Lakin unudurlar ki, başqa amillər də nəzərə almaq vacibdir. Bu xüsusda Konfutsi yazır: "Mən hər şeyi müəllimlərimdən öyrəndim, daha çox şeyi yoldaşlarımdan, bundan da çox şeyi şagirdlərimdən öyrəndim." Müdriklərin fikirlərinə görə, bilmediklərini öyrənən insanlar həmişə alışıqlayılar.

Bələ görüşlərin yazıya alınaraq gələcək nəsillərə armağan edilməsi, onların estetik-bədii zövqlərinin formalaşması ilə yanaşı, mədəniyyət və incəsənəti ilə bağlı olan fikirlər Masallının tarixinin zənginləşdirilməsi kimi dəyərləndirilməlidir.

Ümumiyyətlə desək, mədəniyyət ilə bağlı digər insanların, klassiklərin çox dəyərli məntiqi mülahizələri vardır. Y.Sezar demişdir: "Mədəniyyət tarixinin dörd sözlə ifadə etmək olar: çox bilən çox bacarar". Bir mədəniyyət həyatı isə mədəniyyətlə belə ifadə etmişdir: "Mədəniyyət xadimi musiqisidir". Doğrudan da, belədir. Çox bilikli adamlar, əlbəttə ki, çox şey bacararlar. Biz İtaliyanın mədəniyyət mərkəzlərindən biri olan Vatikan muzeyində olanda dünyanın ən məşhur rəssamlarından olan Leonardo da Vincinin rəsm əsərlərinə tamaşa etdikdik. Muzeyin əmək-

Bilməyib öyrənmək istəməyənləri isə nadan adlandırılır. Deməli, bilməmək eyib deyil, bilməyib öyrənmək çox eyibdir. Kitabda yazıcının kamil insanlarla bağlı irəli sürdüğü ideyaların demək olar ki, hamısının elmi əsasları vardır. Çünki yazıcının qeyd etdiyi kamillik idrak fəaliyyətinin əsas meyarlarındandır. İster psixoloqlar, ister də fizioloqlar "Dastanlara döndəydi hər kəsin ömür yolu" hər bir insanın heyət hadisələrini duya bilməsi, duyduqlarını ağıllı şüurədən keçirərək qavraması, qavradıqlarını həfizəsinə saxlaması, onları öz təfəkkür və təxəyyül şüurədən keçirməsi təbii bir prosesdir. Burada belə bir sual vermək lazım gəlir: bəs bütün bunlar necə dərk olunur? Bu sualın sadəcə bir cavabı var: hər kəs öz duyub-qavradıqlarını öz idrak səviyyəsinə uyğun dərk edir. Onlar dərk etdiklərini təxəyyül şüurədən keçirərək qavradıqları qabiliyyətlərində əldə edirlər. Hansı ki, həmin yaradıcı qabiliyyətlər isledadlılıq və bacarıq səviyyəsinə yüksəlir. Belələri ağıllı, kamallı, dərrəkəli adamlar, hətta düha sahibləri hesab olunurlar. Kitabda yazar bütün bunları öz heyət təcrübəsi nümunəsində təqdim edir. Bəzən isə özünün şəxsi təcrübəsindən çıxış edərək şəxsiyyətin formalaşmasının örnək nümunəsini təqdim edir. Ələşraf müəllim çoxuşaqlı ailədə əzəbli-əziyyətli bir məqamda dünyaya gəlməsi, kiçik yaşlarından işləyə-şləyə təhsil almasını, ali təhsilli müxtəssis kimi müxtəlif vəzifələrdə çalışmasını bir sıra ziddiyyətlərə qarşılaşmasını, mübarizə apararaq qalib gəlməsini xatırladır. Belə xatırlatma oxucuda onun bir kamil və mübariz insan kimi inkişaf etməsi, formalaşması və nəhayət püxtələşməsi kimi dəyərləndirilməlidir. Bütün bunlar onun bir şəxsiyyət kimi formalaşmasını səciyələndirən müsbət əxlaqi keyfiyyətlərdir. Hansı ki, bu keyfiyyətləri yazıcı Xaqani Şirvanidən gətirdiyi iqtibasın dili ilə izhar edir. Xaqaniyə görə, insan öz mənəvi dünyasından gərəklərini, qeybəti, qeybeti, kibri, paxillığı, tamahı, kibri, riyanı, həssədi, ədəvəti və kələyi kənara atsın. Əslində, qeyd olunanların hamısı Ələşraf Niftiyev kimi görkəmli ziyalının mənəvi dünyasına yad olan rəzilətlərdir.

Nəsirəddin Tusı "Əxlaqi-Nasiri" əsərində yazır ki, insanın müsbət əxlaqi keyfiyyətləri fəzilətdir, mənfii əxlaqi keyfiyyətləri isə rəzilətlər adlanır. Ələşraf Niftiyevin qiymətli əxlaqi keyfiyyətləri bütün fəzilətləri boyu onun müdrik bir fəzilət sahibi kimi tanıtmışdır. Məhz ona görə haqqı vardır ki, Xaqani Şirvanidən belə bir iqtibas gətirsin.

Üçüncü bölmədə elmi dilə desək, yeni fikrimizi pedaqoji məntiqə uyğun olaraq ifadə etmək istəsək, deməliyi ki, əsərdə təbiiyyəti bütün tərkib hissələri, o cümlədən ideya-siyasi təbiiyyəti, əxlaq təbiiyyəti, milli-mənəvi təbiiyyəti, hərbi-vətənpərvərlik və fiziki təbiiyyəti, hətta cinsi təbiiyyəti məsələləri də yer alır. Əslində, ailə-övlad təbiiyyəsinə cinslərarası münasibətlərin gözlənilməsi ən yüksək əxlaqi-mənəvi göstəricilər hesab olunur. Erkan nikahlar isə həmin əxlaqi-mənəvi göstəricilərə zidd olan, onu pozan, aytaqlar altına atan zərərli adətlərdir. Erkən nikaha məcbur edilən yeniyetmə qızların nənəki valideynləri, hətta bütün qohum-əqrəbaları milli əxlaq zidd olan hərəkətlərə yol verən insanlar kimi ictimai qınaq obyektinə çevrilməlidirlər. Onlar dövlət direktivlərinə biganə qalan, övladlarını fiziki, fizioloji, psixoloji travma almalarına bilərəkdən yol verən cinayətkarlar. Kitabda bütün bunların ictimai qınağa cəlb olunmasını, bu sahədə maarifləndirmə işlərinin aparılmasını dənə-dənə vurğulayan yazıcı bütün bunları bir zeydi, sağlam ruhlu vətəndaş olaraq ürək ağrısı ilə qeyd edir.

Üçüncü bölmənin sonunda bu sahədə olan öz tövsiyələrini, məsləhətlərini, "Dastanlara döndəydi hər kəsin ömür yolu" güydilərini bir ağısaqqal kimi gələcək nəsle armağan edən müəllif bütün bunların fayda verəcəyini nikbinliklə yanaşır.

Kitabın dördüncü bölməsində "Mədəniyyət və insan təfəkkürü" rubrikası ilə çıxış edən yazıcı Masallının mədəniyyəti, incəsənəti, müxtəlif tədbirlərdə müğənnilər, xanəndələr, şairlər, yazıçılar, rəssamlar və bir sıra digər mədəniyyət, incəsənət xadimləri ilə görüşlərindən bəhs edir.

daşı Leonardo da Vincinin rəsmi, yeni otağın dörd divarına, hətta tavana kəkilən rəsmləri haqqında bələ məlumat verdi. Məşhur rəssam bu rəsm əsərlərində təkcə qara rəngin altmış dörd çalarından istifadə edib. Yuli Sezar demişdir: "Əgər görkəmli rəssamın qara rəngin altmış dörd çaları haqqında bilgisi olmasa idi, o, həmin rəngin altmış dörd çalarını axtarıb tapa bilməzdi və həmin rəngin çalarlarından istifadə etməyi bacarmazdı."

Brounun sözləri də heyretəməlidir. O, deyir ki, mədəniyyət həyatın musiqisidir. Ümumiyyətlə desək, həyatın musiqisi o qədər zəngindir ki, həmin zənginlikdəki sirlərdən bələ çıxarmaq çox çətindir. Fikrimizcə, hər portretdə təbiət vəzifələrində, natürmortda, heykəldə, dekorativ-təbiiyyətli sənətdə qeyri-adi bir musiqi duyumu var. Elə bir şey təbii təbii, yüngülcə, tamaşa, teatr, film, idman yarış, müsabiqə, təqdimat olar ki, musiqi təbii olsun? Bələ təbiiyyəti gözəlləşdirən, məhz onları müşahidə edən musiqidir. Musiqi ən bənərsiz mədəniyyət nümunəsidir. Dünyada ilk nəğməni (türkünü), ilk musiqi alətini, ilk not nümunəsini türklər yaratmışlar. X əsrdə yaşamış Əl-Fərahinin (873-950 Fərah şaharı və Fərah çayı Qazaxıstan ərazisindədir) əsli, kökü Moğol türkdür. "Musiqi haqqında böyük kitab", "Musiqi haqqında söz", "Əl məqalat", "Ritmirlər təsnifatı" kitablarında başqa da muğamizata əla olan on cildlik əsərləri olmuşdur. Lakin həmin cildlərdən yalnız bir neçəsi dövrümüzdə qədr gəlib çatmışdır. Safiyaddın Mömin oğlu Urməvi (1230 - Urməvi; 1294 - Bağdad) dünyada ilk not işarələrini yaradan musiqişünas-filosof hesab olunur. Təəssüf ki, avropalı alimlər not sistemi ilə bağlı işarələri öz adlarına çıxırlar. Hətta notu Pifaqora bağlayırlar. Əbdüqədir Maraği (1353-1437), Mir Möhsün Nəvvab (1833-1918), Üzeyir bəy Hacıbəyli (1885- 1948) kimi Azərbaycanlı görkəmli mədəniyyət və incəsənət xadimləri olmasa idi, avropalılar muğam-lad sistemi haqqında gərəsən nə uyduracaqdılar? Muğam-lad sistemi olmasa idi, dünyanın irihəmli operatorları, kantatları, simfoniyaları, aratoriyaları, baletləri də olmazdı. Bunun üçün onlar türk musiqi mədəniyyətini bərdurlurdu. Fikrimizcə, mövzusunun əslində mədəniyyət və insan təfəkkürünün əlaqəli şəklində, yeni inteqrativ əsasda götürülməsini təbii hal kimi dəyərləndirmək olar. Ona görə ki, istər mədəni fəaliyyət, istər mədəni davranış, nitq və sair bu kimi bütün mədəni ünsürlərin əsasları təfəkkürün məhsulu hesab olunur. Təfəkkürün elmi məntiqinə vərsə, deməliyi ki, bu proses yeni mühüm məqam, xassə və qanunauyğunluqların axtarışına, keşf edilməsinə yönəldilir, sosial cəhətdən şəxsi kimi özünü bürzə verən, nitq ilə ayırmış bəhət olan partı zəmindir. Deməli, yazıcının nəzərdə tutduğu ailədə, ictimai mühitdə formalaşan insanların hər biri öz mədəni fəaliyyəti və davranışları ilə fərqlənir. Həmin insanlar ilə ünsiyyətdə olan yazıcı öz xatirələrini elmi, bədii və publisistik üslubda yaxşı qələmə almışdır. Yazıcı mədəniyyət fədasalı olan insanların da dəstəgə döndənən ömür yolunu işləyirdi. Kitabın bütün məzəniyyətlərinin xalqın xidmətinə durmaq, təhsil, təlim, təbiiyyəti, əxlaq, mədəniyyət, vətənsəverlik, torpağı yad nəzarətdən qorumaq hissi, Zəfər müharibəsinin uğurları fonunda yazılmasını yüksək qiymətləndirir, yazıçığı uğurlar arzulayır. Ələşraf müəllim çoxluq tərəfindən qəbul olunan, yüksək etikalı və erudisiyalı alicənab bir şəxsiyyət və ağısaqqaldır. 77 yaşına qədəm qoyub. 100 yaşa, əziz dostumuz!

Ə.Fərahim Sadiqov,
Bakı Elm-Təhsil Mərkəzinin direktoru, Yusif Məmmədovun müzakifə laureatı, Bəyənəlxalq Türk Akademiyasının haqqı üzvü, pedaqogika elmlər doktoru, professor